

1535 TARİHLİ ŞAM MUFASSAL TAHRİR DEFTERİ

Murat ŞENER

Özet

1516 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilen Şam, Arap vilayetinin merkezi yapılarak tahrir çalışmaları başlatılmıştır. Şam'ın 1535 yılında yapılan tahriri, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından kitap haline getirilmiştir. Söz konusu Tahrir Defteri'nin bu makalede tanıtımı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Şam, Baalbek, Beyrut, Sayda, Kasm, Dimos, Feddan, Urban, Türkmen, Ekrad.

DAMASCUS MUFASSAL TAHRİR BOOK DATED 1535

Abstract

Conquered by the Ottoman Empire in 1516, Damascus was appointed as the center of Arab Province and tahrir studies were started. Tahrir Book of Damascus was made in 1535 and it is turned into a book by the General Directorate of State Archives. In this article, an introduction of this book is made.

Key Words:

Damascus, Baalbek, Beirut, Sidon, Kasm, Dimos, Feddan, Urban, Turkmen, Ekrad.

* Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın Koordinatörü.

Şam 1516 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir. Memluklulardan alınan şehre ilk beylerbeyi olarak Memluk Naibi Canberdi Gazali atanmıştır. Bölgenin ilk tahriri fetihten hemen sonra 1517-1518 yılları arasında, ikinci tahriri 1526-1528 yılları arasında yapılmıştır. Bu tahrirlerin tamamı bugüne ulaşmamıştır. 1535 yılında yapılan Şam Livasının üçüncü tahririni içeren defter Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında “401 Numaralı Şam Livası Mufassal Tahrir Defteri” adıyla 2 cilt olarak yayınlanmıştır.

Andre Raymond “Osmanlı Döneminde Arap Kentleri” adlı eserinde Osmanlıların Şam’ı teslim aldığında şehrin yarısından fazlasının harabe olduğunu yazmaktadır. Osmanlı döneminde yapılan imar faaliyetleri boyunca Şam; bölgenin idari, askeri, ilmi, kültürel ve ticari merkezi haline gelmiştir. 1530’lu yıllarda Şam (10.423 nefer); Osmanlı Devleti’nin en önemli kültür ve ticaret merkezi konumunda olan Halep (9.961 nefer), Bursa (8.128 nefer), Konya (1.345 nefer) ve Edirne (4.413 nefer)den de daha kalabalık bir nüfusa sahiptir. Şam bu özelliğini Osmanlı Devleti’nden ayrılana kadar kaybetmemiştir.

Eserin birinci cildi “Dizin ve Transkripsiyon” ikinci cildi “Tıpkıbasım”dan meydana gelmektedir. 401 Numaralı Şam Livası Mufassal Tahrir Defteri, Şam başta olmak üzere Beyrut ve Baalbek dahil 44 adet nahiye ile Şam etrafında yaşayan Urban, Türkmen, Ekrad konar göçer topluluklarının tahrir kayıtlarını ihtiva etmektedir.

Kitapın baş tarafında her tahrir defterinin yayınında olduğu gibi geniş bir “Giriş” kısmı bulunmaktadır. Bu kısımda Şam ile ilgili tarihi bilgiler verilmiş, akabinde tahrir defterinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Şam’ın bugüne kadar yapılan tahrirleri ile yerleşim ve idari birimleri hakkında geniş açıklamalarda bulunulmuştur.

Giriş kısmında ayrıca “Şam Şehrinin Mahalleleri ve Nefer Sayıları” başlığı altında bir tablo yapılmış, bu tabloda müslim ve gayr-i müslim nüfus olduğu gibi verilmiştir.

“1535 Yılında Şam Livasında Nüfus” başlığı altında verilen tabloda Şam şehrinde 7.056 Müslüman hane, 396 Müslüman mücerret, 58 İmam; 577 Hristiyan hane, 31 Hristiyan mücerret; 528 Yahudi ve Samiri hane, 3 Yahudi mücerret olmak üzere muaflar hariç toplam 8.851 nefer vergi verebilecek yetişkin erkek nüfus yaşamaktadır.

“Şam Sancağındaki Göçerler” bahsinde 42 tane Türkmen, Arap (Urban), Ekrad cematinde toplam 2.014 vergiye tabi nüfus bulunduğu, bunların vergilerini maktu olarak ödedikleri kaydedilmiştir.

“Livanın Ekonomik Durumu ve Gelir-Gider Katagorileri” kısmında ise Şam Livası Kanunnamesine göre alınan vergiler anlatılmıştır. Osmanlıya bağlı diğer vilayetlerden farklı olarak Şam’da “Kasm (ölçüm) ve Dimos” olmak üzere iki türlü vergi terimi kullanılmaktadır. “Kasm” bu bölgede önceden belirlenen vergi miktarı olup diğer bölgelerle şekil yönünden aynıdır. “Dimos” ise önceden belirlenen verginin hasat zamanında tahsil edilmesidir. Şam vilayetinde tahsil edilen vergilerin çeşitleri de açıklamaları ile yer almıştır.

“Vakıflar, Mülkler ve Sosyal Müesseseler” bahsinde ise Şam şehrinde bulunan; camiler, medreseler, darüşşifalar, mescitler, türbeler, zaviyeler, hankahlar, su ve diğer vakıflar tablolar halinde sıralanmıştır. Liva genelindeki vakıflar başta olmak üzere medreseler, camiler, imaret ve bimaristanlar, mescitler, türbeler, han ve hankahlarda tespit edilerek araştırmacılara kolaylık olması için tek tek verilmiştir.

“Yayın Sırasında Takip Edilen Usul” ile Giriş kısmı bitmektedir. Burada kitabın hazırlanmasında takip edilen yöntem ve hazırlanan haritalar hakkında açıklamalar bulunmaktadır.

Giriş kısmının akabinde 1549 tarihli Şam Kanunnamesinin tam transkripsiyonu verilmiştir. Bilindiği üzere tahrir defterlerinin başına konan kanunname her bölgenin kendi özelliği gözetilerek hazırlanır, uyulacak kurallar ve alınacak vergiler burada izah edilir. Şam Kanunnamesi; kırat, sehm, feddan ve addan kelimelerinin açıklaması ile başlamaktadır. Burada dikkat çeken husus Şam’da Arapça’nın hakimiyeti dolayısıyla çift tabiri yerine Arapça “feddan” kelimesinin kullanılmasıdır. Kanunnamenin devamında “dimos” tabirinin de bu bölgeye has bir uygulama olduğu söylenmiştir. Kanunname, liva genelinde alınacak çeşitli vergi ve miktarları ile ilgili çok ayrıntılı bilgileri ihtiva etmektedir.

Şam Kanunnamesinden sonra Şam livasına ait tahrir defterleri hakkında bilgiler verilmekte, defterlerin bulunduğu kurum ile sayfa miktarı ve tarihleri tablo olarak gösterilmektedir.

Tahrir defterlerinin kullanılmasında vazgeçilmez unsurlardan biri de dizinlerdir. Her tahrir yayınında olduğu gibi;

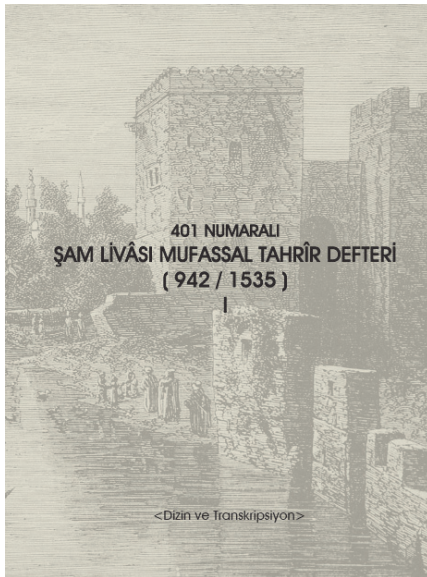
Kişi ve cemaat, Yer adları Terimler

dizinleri de çalışmada detaylı olarak yer almaktadır.

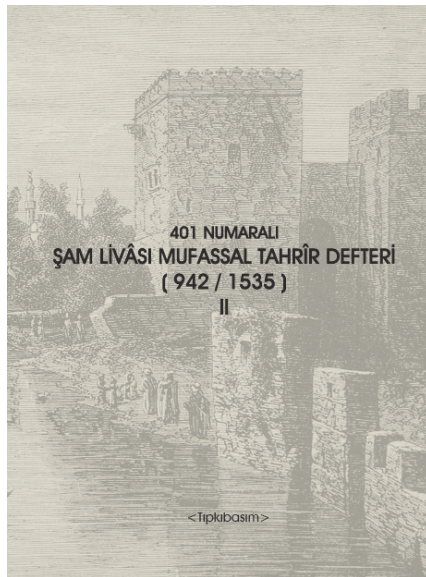
Dizinlerin sonunda Yer adlarından hareketle Şam vilayeti ve livasına ait idari ve yerleşim birimlerini gösteren altı adet renkli haritaya yer verilmiştir.

Haritalardan sonra birinci cildin büyük bir kısmını oluşturan Şam Tahrir Defteri’nin tam transkripsiyonu yer almaktadır. İkinci cilt ise söz konusu eserin tıpkıbasımıdır.

Yayınlanan eserin İslam coğrafyasında Emeviler’den itibaren önemli bir idari ve kültürel merkez olan Şam ile ilgili çalışmalarda faydalı bir kaynak olacağını ümit ediyoruz.

401 Numaralı Şam Livâsı mufasssal Tahrîr Defteri (942/1535) I: <Dizin ve transkripsiyon>. - Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2011.

401 Numaralı Şam Livâsı Mufasssal Tahrîr Defteri (942/1535) II: < Tıpkıbasım>. - Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2011.